

1812

რუსეთის სამამულისუპილო ომი

პეტრე ბაგრატიონი და სელიმ ფაშა სიმშიაშვილი

პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი

თბილისი

ელექტრო-მბეჭდავი „სორაპანი“, მადათოვის კუნძული
1912

რუსეთის
მამულიოვილუბის ომი
1812 წ.,

34849
პეტრე ბაგრატიონი
სელიმ ფაშა სიმშიაშვილი.

ფ. ჭიჭინაძისა

თბილისი
ელექტრო-მბეჭდავი „სორაპანი“, მადათოვის კუნძული
1912

ჰეტრე ივანესძე ბაგრატიონი და სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილი.

იმპერატორ ნახაფეინის გადაწყვეტა რუსეთზედ. — სოლომონ იმერტა მეფის ცდა ოსმალეთში. — ოსმალთა იმედი საქართველო-დან რუსეთის გაძევების და თვის მოხარკეთ გახდენის.

ისტორიით ვიცით, რომ 1810 წ., როცა რუსეთის მხედრობამ იმერეთში ფეხი შედგა, მაშინ იმერეთის შეერთების შესახებ აღძრულ იქმნა კითხვები იმ ტრაკტატის მუხლების ძალით რაც მეფე ერეკლემ და სოლომონ იმერეთის მეფემ დაუდო იმპერატრიცა ეკატერინას 1782 წ. რაკი ზურაბ წერეთლის საშუალებით საქუე სხვა გვარ მილიოდა, მაშინ პატრი ნიკოლას რჩევით მეფე სოლომონმა ორი დეპუტაცია გაგზავნა საზღვარ გარეთ, ერთი დეპუტაცია ოსმალეთს სულთანს გაუგზავნა, რომელშიაც იყვნენ სხვათა შორის: თავადი სიმონ აგიაშვილი, ქაიხოსრო წერეთელი და სამიც სხვა თავად-აზნაურნი. იმპერატორ ნაპოლეონთან გაგზავნილ იქმნენ პატრი ნიკოლა, როსტომ ნიჟარაძე და სამიც სხვა თავად-აზნაურნი.

თხოვნები პატრმა ნიკოლამ დასწერა ფრანგულ ენაზედ, მეფემ ხელი მოაწერა, თხოვნით ნაპოლეონ იმპერატორს ატყობინებდნენ და სთხოვდნენ, რომ საქართველოს რუსეთის მთავრობა ევროპის სახელმწიფოთა დაუკითხავად იერთებს, ამიტომ ვითხოვთ დახმარების აღმოჩენას, რათა იმერეთის სამეფოც დაკავშირებულ იქმნეს იმ პირობის ძალით, როგორც იმპერატრიცა ეკატერინას დროს იქმნა შედგენილი და მიღებული ორსავ მხარესაო. მანამ ევროპიდან რამე დასახმარი ცნობა მოვიდოდა, მანამდის იმერეთი უკვე შეერთებულ იქმნა რუსეთის იმპერიის საქართველოსთან. ეს გარე-

მოება უომრად და უდავიდარაბოდ მიტომ მოხდა, რადგანაც იმერეთის ერს სურვილი ჰქონდა რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირების. ამიტომ მეფის ცდა უნაყოფო იყო. ქრისტიან იმერეთის ერის სული ქრისტიან სამეფო რუსეთისაკენ მიიწეოდა და ამიტომ გონიერი მეფეც ერთის მხრით სტყუვდებოდა იმ მოსაზრებაში, რომ ვითომც იგი თავის მომხრეებით რუსეთის წინააღმდეგ რამეს გააწყობდა. ეს არ მოხდებოდა, რადგანაც ქართველი გლეხები ლოცულობდნენ საქართველოში რუსების შემოსვლას, მუსულმანთაგან დატანჯულნი და მობეზრებულნი ქრისტიანობის გამო დღითი-დღე ელოდნენ რუსეთის იმპერიის ძალის დამყარებას და მათისავე დახმარებით დანაწილებულ საქართველოს სამთავროების გაერთიანებას.

ამ აზრის იყო ხალხის უმრავლესობა, ამავე აზრს უდრესად აფართოვებდა და აზვირთებდა ის გარემოებაც, რომ მთელ საქართველოში დიდი ანარქია იყო გამართული, აქ ხდებოდა ისეთი საქმენი რომ მასზედ უბოროტესი სხვა აღარა შეიძლებოდარა, ყოველივე ამის მოსასპობად და მშვიდობიანი წესების დასამყარებლად იყო საჭირო ძლიერი საქრისტიანო სახელმწიფოს ძალა, მისი კანონები, სამართალი და სხვანი, რის მსგავსათაც აღმოჩნდა მაშინ ქართველთა წინაშე რუსეთის იმპერია, ეს ცხადი ისტორიული ფაქტია, ამიტომ ოსმალ-სპარსთა მეცადინეობა ამოდ შეთებოდა რუსთა საწინააღმდეგოდ, იგინი ვერაფერს გააწყობდნენ, ქართველი გლეხობა მათ სულ არ მიემხრობოდა. ესენი იმ აზრის იყვნენ, რომ ოსმალ-სპარსთ ჩვენი სიკეთე რომ სდომოდათ, მაშინ საქართველოს არც ასე დააქუცმაცებდნენ, არც ჩვენ ასე დაგვტანჯავდნო. ჩვენ რუსნი გვირჩვენია, რადგანაც ისინი ქრისტიანები არიან და ოსმალ-სპარსებზედ გაცილებითაც მალლა მდგარნი კანონებით და სამართლითო. უმთავრესად კი საქრისტიანო სამეფო არისო

ამას მე პირნათლათ ვადირებ, ასეთი მოსაზრება იხატებო-

და იმ დროის ქართველ გლეხთა გულსა და სულში, დაქუც-
მაცებული საქართველოს სამეფოს წესების დაკავშირება რუ-
სეთის იმპერიასთან მათ მიაჩნდათ ქართველ გლეხთა განსა-
თავისუფლებლათ, რადგანაც აქ იგინი სასტიკათ იღვენებო-
დენ მებატონეთაგან და გარდა ამისა ხშირად ცხვრის ფარა-
სავით ოსმალ-სპარსეთშიც რეკავდენ და იქ მუსულმანებზედ
ჰყიდდენ მათ, სადაც ბოლოს ისლამთან დაკავშირებაც უხ-
დებოდათ და რაც მათ სჯულიდან სჯულზედ გადასვლა, გა-
მოცვლა დიდათ ემძიმებოდათ.

ქართველ გლეხთა ვითარება რომ ასეთი იყო, ამის შე-
სახებ ხშირათ ულაპარაკნია ჩვენში კარგათ ცნობილ პოეტს
გენერალ ლეიტენანტს გრიგოლ ორბელიანს, პოეტს გენე-
რალ ვახტანგ ორბელიანს, ისტორიკოსს გენერალ პლატონ
იოსელიანს, გენერალ ლეიტენანტს ლევან მელიქიშვილს,
ატამან გენერალ ლეიტენანტს გიორგი ერისთავს და ბევრს
კიდევ სხვა ასეთებს, ჩვენ აქ ყველას სახელებს ვერ მო-
ვთვლით. გრიგოლ ორბელიანი იტყოდა ხოლმე, რომ რუ-
სების მოსვლისათვის ქართველი გლეხები ყოველთვის ლო-
ცულობდნენ და ღმერთს სთხოვდენ, რომ მათ დროით შე-
მოედგათ საქართველოში ფეხიო. ეს გარემოება ჩვენ აქ
გაკვრით მოვიყვანეთ იმ გარემოების ასახსნელათ, რომ მეფე
სოლომონი ამაოდ დაშვრა თავის ცდაში, რადგანაც მის
მომხრეთა შორის მხოლოდ თავად-აზნაურები ირიცხებოდნენ,
ესეც ყველა არა, უმეტესი მონატრე იყო რუსეთის იმპე-
რიასთან დაკავშირების. ეს ხომ თავად-აზნაურობამ შემდეგ
დაუმტკიცა რუსეთის მთავრობას, რადგანაც ამათ წოდები-
დან მთელი რიგი გამოვიდა რუსეთის საომარ ასპარესზედ
ისეთის გმირების, რომელთაც რუსის მხედრობასთან ერთად
იბრძოდნენ და დაღვარეს სისხლი.

ჩვენ მაინც ამ გარემოების განხილვას არ შეუდგებით,
ჩვენი საგანი მხოლოდ გარემოებას ეხება და ისევ იმპერა-
ტორ ნაპოლეონის საქმეს აწუნსხავთ და ქართველ მაჰმა-

დიანთ ვითარებას. ავით თუ კარგად, მეცნიერულად, თუ უმეცრულად, ევროპიულის კილოთი, თუ აზიურის მიმართებით ყოველს შემთხვევაში უნდა ითქვას, რომ იმპერატორ ნაპოლეონმა რუსთაგან საქართველოს დაკავშირების ამბავი 1810 წელს უკვე კარგად შეიტყო, იგი მისთვის მრავალნაირად იქმნა ცნობილი. — საქმის დაწვრილებით გაცნობაში რასაკვირველია ოსმალის მთავრობაც იღებდა მონაწილეობას.

ცხადათ ვიცით, რომ იმპერატორ ნაპოლეონმა როცა განიზრახა რუსეთზე გალაშქრება, მაშინ მან საქართველოს ამშებიც კარგად იცოდა, ადვილი შესაძლებელია ისიც, რომ იგი ოსმალეთის საშუალებით ქართველების შესახებ სტყუვდებოდა, რადგანაც სოლომონ მეფე ტრაპიზონში ცხოვრების დროს, ოსმალეთის მთავრობას სულ მუდარებით ეხვეწებოდა იმერეთის დაბრუნების საქმეს, ამისთვის იგი ოსმალის მთავრობას ბევრნაირ ყალბ ცნობებსაც ატყობინებდა, ერთი სიტყვით ყოველნაირ საშუალებას ხმარობდა, რომ როგორმე იმერეთი დაებრუნებინა, ოსმალის მთავრობაც რასაკვირველია დახმარებას პირდებოდა. ოსმალთ ამისთვის დროც იშოვნეს და რაკი იმპერატორის ნაპოლეონის გალაშქრების ამბავაც შეიტყეს, მათ სოლომონ მეფეს იმედი მისცეს, რომ ჩვენ რუსებს ეხლა კი ადვილად გავაძევებთ იმერეთიდანაოდა იქ შენ გაგამეფებთო. სოლომონ მეფეც დაიმედებული იქმნა ამაზედ, ეს თავის იმედების ცნობებს და გარემოებას საფრანგეთის მთავრობასაც ატყობინებდა, მაგრამ გონიერი და აწ დაუძლებული მეფე დიდათ სტყუვდებოდა ამ მოსაზრებაში, ეს რომ ცხადი ისტორიული ჭეშმარიტება არის ამას გამოაჩინეს ქვემო სტრიქონებიც.

იმპერატორი ნაპოლეონის გალაშქრება რუსეთზედ ქართველებმა წინათვე შეიტყეს, ამის ამბები საქართველოში წინათვე მოვიდა, რომ იმპერატორი ნაპოლეონი რუსეთის დაპყრობას სცდილობს და ამიტომ იქნება ქართველებმაც აღმოაჩინათ რამე დახმარებაო. ასეთი დავალების მეთაურ

პირებათ ირიცხებოდენ პეტრე ბაგრატოვანი, ცნობილი გმი-
რი რუსეთის ომის 1812 წ. ამისი სახლი კაცი დიმიტრი
ბაგრატოვანი, რომელმაც ქეთევან დედოფლის ცხოვრება
ლექსად დასწერა და 1815 წ. ქართულათ პეტერბურგში და-
ბეჭდა, ამათ გარდა გრიგოლ ბაგრატოვანი, ვახტანგ ბატო-
ნიშვილი, რომელიც დაჭრილი იქმნა 1812 წ. ომში და
რამდენიმეც სხვა ქართველნი, რომელთაც ხსენებულ ომში
დიდათ ისახელეს თავი. პეტრე ბაგრატოვანი ხომ ქებული
იქნა დიდათ თვით იმპერატორ ნაპოლეონის წინაშე, ეს მო-
იხსენეს ლექსებში ევროპიელთ პოეტებმა ჰეინემ და ბერნე-
მაც, ესევე პირი ხომ შემდეგ მშვენივრად დასაბუთა რუსეთის
ცნობილმა მწერალმა ლ. ტოლსტოიმ თავის რომან „ვანია
ი მირ“-ში სხვა ამათ ღირსებას და სამხედრო მოხერხებას
ჩვენ არ ვეხებით, ეს რუსეთის სამხედრო ისტორიის საჭმე
არის.

ჩვენ ვიტყვიტ მხოლოდ იმას, რომ ამ პირთა ცნობე-
ბით და დახმარებით საქართველოდან, ქართველთაგან დროით
იქმნენ სხვა და სხვა მეომართ გმირები წასულნი, რომელთაც
მონაწილეობა მიიღეს რუსეთის ბრძოლაში და რომელთაც
იქ ჩინებულათ ისახელეს თავი. მათგანნი საქართველოში
თითქმის აღარაფინ არ დაბრუნებულა, დახოცილებს გარდა
ფინც ცოცხლად დაშინენ, იგინიც რუსეთში შევიდენ
სამხედრო სამსახურში. მაშინ ქართველი ბატონიშვილები
მფარველობდენ დიდათ. ვიცით ხომ ყველამ, რომ მაშინ
რუსეთში და ნამეტურ პეტერბურგსა და მოსკოვს ქართველ
მეფეთა შთამომავალნი მრავლად სცხოვრობდენ, სადაც
კარგი ადგილებიც ეკავათ და კარგი სახელიც ჰქონდათ.
ამათგან ზოგნი მონაწილეობასაც იღებდენ 1812 წ. ბრძო-
ლაში, როგორც გვორგი მეფის შვილებიც.

ასეთი იყო ზაალ ანდრონიკაშვილი, რომელიც ერთ
დროს დიდი მოწინააღმდეგე იყო რუს-ქართველთ შეერთე-
ბის, მერე იღებდა ამ ომში მონაწილეობას, იგი ფინის

გინეტი
0.20

ზღვაში დაიხრჩო 1813 წ. იყო კიდევ გაბრიელ რატიშვილი, ერთგული მსახური ბატონიშვილებისა და მერე მეომარი გარდაიცვალა 1825 წ. ეს პირი ქართულად მწიგნობრობდა, ამისი ნაწერი რუსეთში მოგზაურობაც დარჩა, ზოგა რამ აქედან დაიბეჭდა 1863 წ. „საქართველოს მოამბეში“. იღებდენ მონაწილეობას გიორგი მეფის შვილები დავითი, რუსეთის გენერალ-ლეიტენანტი, ვახტანგი, მწიგნობარი მოკვდა 1830 წ. და თეიმურაზი, მერე ისტორიკოსი, რომელიც საქართველოში სპარსეთიდან მობრუნდა, მერე იგი რუსეთში იქნა წასული და 1811 წ. იმპერატორის აღექსანდრეს წინაშე წამდგარა. იმპერატორმა იგი დიდის პატივით მიიღო. 1812 წ. ომში ამანაც გამოიჩინა კარგი ნიჭი. ჩვენ აქ ყველას არ ვასახელებთ, ნამეტურ არც იმ პირთა, რომელნიც საქართველოდან წავიდნენ, ვიცით კი კარგად, რომ ყველა იგინი იყვნენ გამოჩენილი მხედრები, გამოჩენილი მეომრები, მათ მთარველობდა და წინამძღვრობდნენ დიმიტრი ბაგრატიონი, სახლი კაცი გამოჩენილის პეტრე ბაგრატიონის და ამისი ბიძა გრიგოლი. ამ მეომართა ისტორია მეტად საინტერესო არის და იქნება ოდესმე ჩვენში მათ შესახებ სადმე რამე წერილებიც კი აღმოჩნდეს. ვინაშე დან, ვიცით ისიც, რომ ამ ომის შესახებ დიმიტრი ბაგრატიონს წიგნიც კი დაუწერია და უქია მასში მონაწილე ქართველ მეომართა მხნეობა და გმირობა, რაც იმათ 1812 წ. ომში გამოუჩენიათ.

ასეთი სულიერი განწყობილება არსებობდა ქართველთა და რუსთა შორის, ასეთი ერთობის პატივისცემა ვითარდებოდა ქართველთ შორის და უნდა ითქვას, რომ რაც საქართველოში ამბოხებანი იყო რუსეთის მთავრობის წინააღმდეგ, იგი გამოწვეული გახლდათ რუსთა მოხელეთა ბოროტ-მოქმედებისაგან და არა რუსეთის იმპერატორის მთარველობის და ქვეშევრდომობისაგან. თვით საქართველოს მთავარმართებლებიც ასევე ცწერდნენ რუსეთში ხელმწიფე იმპე-

რატორს და უმაღლეს მთავრობას, რომ ქართველ ერის ამბოხება სულ ჩვენი ჩინოვნიკების და მოხელეების ბრალიაო. ასე იყო საქმე და ცხადი დამამტკიცებელი საბუთებია თვით ალექს. ფრონელის წიგნები:— „ამბოხება კახეთის“ და „მთიულეთისა“. და მასთან „კავკასიის აქტებიც“

როგორც სჩანს, ასეთი გარემოება და პირობები ქართველი ერისა ოსმალეთის მთავრობამ სულ არ იცოდა. მათ ყოველივე ყალბათ ჰქონდათ შეტყობილი, ამიტომაც იმედი ჰქონდათ, რომ იმპერატორ ნიპოლეონის რუსეთზედ გალაშქრებით ისარგებლებდნენ და საქართველოს დაისაკუთრებდნენ. თუ ეს არა და იმერეთს ხომ მაინც წაართმევდნენ და იქ სოლომონ მეფეს გაამეფებდნენ. ამიტომაც მათ დაიწყო ეს მეცადინეობა 1810 წლიდან. რაც ხანი გადიოდა, იმდენათ ოსმალნი რწმუნდებოდნენ, რომ ნაპოლეონის გალაშქრებით ჩვენ ვისარგებლებთ და საქართველოს დავისაკუთრებთო. ესენი იმას კი აღარ ფიქრობდნენ და არც ეშინოდნათ, თუ იმპერატორი ნაპოლეონი, ან მათ რა დღეს დააყენებდა, როგორ უპირებდა მათ აოხრებას, ესენი არც იმ გარემოებამ გააფრთხილა. თუ მათ იმპერატორმა ნაპოლეონმა რამოდენად გაუოხრა თანამოწმუნე მუსულმანთა ქვეყნები, როგორ დასწვა და დაბუჯა ისინი და დაიმორჩილა. ეს მათთვის უმნიშვნელო იყო, მათ მხოლოდ ტურთა საქართველოსაკენ ექირათ ფხიზელი თვალი.

რაც დრო გადიოდა და 1812 წ. ახლოვდებოდა, მით ოსმალს მთავრობის მეცადინეობა დიდათ ძლიერდებოდა საქართველოზედ, ოსმალნი ისე იყვნენ გატაცებულნი, რომ საქართველოში სახელმწიფო მზვერავთა გარდა ცნობების შეკრებას ავალდებდნენ ისეთ ქართველ მაჰმადიანებსაც კი, რომლებიც ბათუმიდან იმერეთს, ქართლს და ნამეტურ თფილისში ცხენებით ლიბონს, ფორთოხალს, ზეთის ხილს, თაფლს და ლელვს ზიდავდნენ... განზრახვის სისრულეში მოყვანის წადილს დიდათ დაეხმარა ის გარემოებაც, რომ კახეთში

ამბოხება მოხდა სადაც დახოცეს რუსთა მხედრობა, მაგრამ ამაშიც მოტყუყდენ ისინი, რადგანაც შათ აჯანყების, ანუ ამბოხების უმთავრესი მიზეზები სისწორით სულ არ იცოდნენ. მათ მოამბენი ისეთ ცნობებს აძლევდნენ, რაც ოსმალთ ასრამოვნებდა, იგი კი უსათუოდ ყალბათ იყო მოკრეფილი და გადატანილი ოსმალთს მთავრობის წინაშე. ამას თვით ისტორიაც მოწმობს.

ერთმაც არ აუწყა ოსმალთს მთავრობას ის გარემოება, რომ შეიძლება საქართველოში რუსეთის მთავრობის წინა აღმდევ თითო-ორი კაცი გამოვიდეს, ისიც რუსის მოხელეთაგან შეწყუბებულნი, რაც შეეხება მთელ ქართველობას, ეს კი შეუძლებელია, რადგანაც ქართველი ერი ქრისტიანთაგანია, რუსნიც ქრისტიანები არიან, გარდა ამისა ქართველი გლეხნი დიდი ერთგულნი არიან რუსეთის მთავრობის, იგინი რუსეთის ძლიერებისათვის მუდამ ლოცულობენ და თუ საჭირო იქნება, მთავრობისათვის სისხლსაც დაღვრიანო. იქნება ესეთი ვითარება რომ სცოდნიყოთ მათ, მაშინ თვისი განზრახვისათვის თავი დანებებინათ. ესეც შეიძლებოდა, მაგრამ ეს მათ არ იცოდნენ და იმპერატორ ნაპოლეონის გალაშქრების მეოხებით საქართველოს დასაქერად განკარგულებასაც ახდენდნენ, შრომობდნენ.

ოსმალეთის მთავრობის ასეთ შეცდომას ჩვენ სოლომონ მეფეს და მის თანხლებელთ ვაწერთ. ყოველივე ამათი მოგონებული არის, ესენი 1810—11 წლებს, საქართველოდან ცნობებს ვერ ტყობულობდნენ კარგად, ამ გარემოებას ჯერ რეთ 1811 წ. ჭირიანობა უშლიდა. ოსმალეთიდან საქართველოში ძნელი იყო შემოსვლა, რადგანაც ჭირიანობისაგან გზები ყოფილა შეკრული და მეორე ის გარემოებაც, რადგანაც ასეთ გარემოებათა გარდა რუსის მთავრობაც ფრთხილათ ადევნებდა თვალ-ყურს იმ გარემოებას, რომ საქართველოდან ოსმალეთში არავინ წასულიყო, სოლომონ მეფე და მის თანახლებულთთან, რომელთა რიცხვიც ერთობ დიდი იყო.

მეფეს იმ პირთა რიცხვი კი არ გაჰყოლია ოსმალში რაც „კავკასიის აქტებშია“ მოხსენებული, არამედ ბევრად ბევრი აღნიშნულ რიცხვზედ. ამის გამო აი რა მიამბო, ქართველ მაჰმადიანთ სახალხო მეღვინის ხუსეინ ხაბაზი ქამჯარაძის მამამ 1893 წ. ეს ქართველი მაჰმადიანი მაშინ იქნებოდა 110 წლისა, მისი სიტყვები:

„მე, ბატონო, სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილს კარგად მოვესწარ, მისი თავის მოკვეთაც მახსოვს. რუსები რომ იმერეთში შემოვიდნენ, მაშინ სოლომონ მეფე თავის კაცებით ქობულეთში გადმობრძანდა, თავის ნათესავ თავდგირიძე ბეგებთან, მე მაშინ კაი დელეჟანტი ვიყავ. მერე ხმა მოვიდა, რომ რუსებმა გურიაც დაიჭირეს და ახლა ქობულეთს მოადგებიანო, ამიტომ მეფე თავის დიდი კაცებით ოსმალეთში წაბრძანდა. მათი რიცხვი 60 კაცზედ მეტი იყო. ქობულეთის ბეგებმა პატივი სცეს და გზათ ჩვენი კაცებიც გააყოლეს, ამ კაცებში მეც ვერიე. მეფე ტრაპიზონამდის მივაცილეთ, იქ დაბრძანდა მეფე თავის დიდი კაცებით. ჩვენ საჩუქრები გვიბოძა, მადლობა გვიბრძანა და ქობულეთში გამოგვისტუმრა“.

ამ პირმა მომითხრო, რომ 60 კაცზედ მეტი იყო თანხლებულთ რიცხვი და ჩვენ კი ვიყავით 120 კაციო. მეფის თანხლებულნი სულ კაი გვარის ბეგები და აღიები იყვნენო. ეს ცხადია რომ ასე იქნებოდა და უნდა ითქვას, რომ სწორედ ამ პირთა მეცადინეობით და იმედებით ფიქრობდა ოსმალეთი საქართველოს წართმევას, მაგრამ ეს ვერ მოხერხდებოდა, ქართველებს კარგად ახსოვდათ მათი ამბები და ამიტომ ოსმალთ თავის დღეში არ მიემხრობოდენ, თუმცა ეს ასე იყო და ოსმალეთის მთავრობას ქართველთ ღალატის არაფერი ცნობები არ ქონდათ. მაინც იგინი ქართველებზედ უოყმანობდენ და ამიტომ მათ იმედი ჰქონდათ, რომ ჩვენ თუ რუსებს წავართმევთ საქართველოს, ეს უნდა მოხდეს ჩვენ ქვეშევრდომ გურჯი მუსულმანებისაგანაო. მათი დახმა-

რებით თუ ვიხამთ რამეს, თორემ ქრისტიან გურჯების ჩვენ იმედი არა გვაქვსო.

ამიტომ ოსმალოს მთავრობამ 1812 წ. ქართველ მაჰმადიანებს მიმართა და დაავალა დახმარების აღმოჩენა, რათა მათ დაეპყრათ მთელი საქართველო. ამ შრომისათვის რასაკვირველი იგინიც დიდს დახმარებას მიიღებდენ მთავრობისაგან. ამათ მიმართვეს, როგორც ბეგებს, ისევე ხალხს, ერთის სიტყვით მთელ ქართველ მაჰმადიანობას. ამ დროს მთელს ოსმალეთის საქართველოში დიდათ სახელოვნებდა სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილი. ოსმალეთის მთავრობამ უპირველესად ყოვლისა სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილს მიმართეს და დაავალეს არამც თუ დახმარების აღმოჩენა, არამედ მთელი გურჯისტანის აღებაც და რუსეთის გაძევება საქართველოდან, რის გამო მასაც დიდათ დააჯილდოვებდენ.

სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილი, როგორც ოსმალეთის ქვეშევრდომი და სჯულით მუსულმანი, ყოველთვის თანხმობას უცხადებდა და მზათ იყო თხოვნა შეესრულებინა. საქმე ისე მოეწყო, რომ მთელმა ქართველმა მაჰმადიანებმა სამზადისიც დაიწყეს. ამხედრება, იარაღში ჩაჯდომა და საომრად მზად ყოფნა, ამისთვის მათ ოსმალეთის მთავრობამ დიდ ძალი იარაღიც გამოუგზავნა, ერთი სიტყვით საქმე ისე იყო მოწყობილი, რომ დანიშნულ დროს, ერთად ერთი დაძახება-ლაუნდოდათ, თორემ ხალხი ყოველივეთი მზათ იყო. ხალხის ასეთ სამზადისს მაშინდელმა საქართველოს რუსის მთავარ მართებელმა ყურადღება მიაქცია და სელიმ ფაშას შეკითხვა მისცეს საიდუმლოდ, რომ თქვენ ვის საწინააღდეგოთ რაზმავთ ხალხსაო. სელიმ ფაშას რუსეთის მთავრობასთან კაი განწყობილება ჰქონდა. ამიტომ მან მალე უგო პასუხი და მთავრობა დაამშვიდა მით, რომ თქვენ კარგათ ბრძანდებოდეთ, თორემ ხალხი თქვენ წინააღმდეგ ხელში ჩხირსაც არ აიღებსო. ნაცვლად ამისი მეც და მათაც დიდათ გვსურს თქვენი ქვეშევრდომობაო.

სელიმ ფაშა რუსის მთავრობას ასე ეპყრობოდა, ასეთ-
იმედებს აძლევდა, ეს ბოლოს მან გაამართლა კიდევ, ხოლო
ოსმალეთის მთავრობის წინაშე როგორ იქცეოდა, როგორ
ათათბირებდა და ატყუილებდა მათ, ამისი კი არა ვიცით რა-
ის კი მოხდა, რომ ოსმალეთის მთავრობა ძალაზედ და-
არწმუნა და მათ ომის თავდარიგიც კი დაიწყეს და მარტოდ
ბათუმში: სეიდ ბაბა ფაშას 17,000 ათასი ჯარის კაცი გა-
მოუგზავნეს, შეიარაღებული თავის სურსათით და ყოველივე
სამხედრო საჭიროებით. ომის დაწყებისათვის ოსმალეთის
მთავრობამ ასეთი გეგმა შეადგინა: იმ დროს, როცა ბათუმში
სეიდ ბაბა ფაშა განაგებდა, ახალციხის მთავარ ფაშად იყო
ფეხლევანი, ესევე ირიცხებოდა არზრუმის ფაშად. ამავე
დროს ფოთის ფაშად იყო სულეიმან ფაშა და აფხაზეთის
მთავარ გამგეთ ირიცხებოდა სეიდ მემედ ეფენდი ანაპის,
მთავარ მართველი. ამათ აქვე ქონდათ ასეთი დადგენილება:

სეიდ ბაბა ფაშას ექვემდებარებოდა იმ დროის გამოჩე-
ნილი მეომარი გმირი, ქართველი მაჰმადიანი, ხაზინდარ-
ოღლი. ესენი უნდა დასცემოდენ გურიას, დაემორჩილებინათ
გურულები და მერე აქედან უნდა გადასულიყვენ იმერეთს.

ამავე დროს ფოთის ფაშას უნდა შეერთებოდა აფხაზე-
თის ფაშა, მეჰმედ ეფენდის მთავარ სარდლობით, ესენი დი-
დის სამხედრო ძალით გავლიდენ სამეგრელოს, აქ ლაიმორ-
ჩილებდნენ ყოველივეს და მის მერე გაემართებოდენ ქუთა-
ისისკენ. აქ ყველა ფაშები თავიანთ ჯარით შეერთდებოდენ,
ქუთაისს აიღებდენ: რუსებს გააძევებდენ, დროებით აქ იქნე-
ბოდა ბათუმის ფაშა და როგორც საქმეს მოაწყობდენ, იმ
დროსვე იქ გაჩნდებოდა იმერეთის მეფე სოლომონი და ამას
გაამეფებდენ.

ამავე დროს, ახალციხის და არზრუმის ფაშა, არტანის
ბაიზეთის, ყარსის და ტრაპიზონის ფაშა სელიმ ხიმშიაშვი-
ლის მთავარ სარდლობით უნდა ახალციხიდან წასულიყვენ
აწყვერზედ, გაეგლოთ ბორჯომის ხეობა, გასულიყვენ ქა

როლში, ჯერ ეს კუთხე უნდა დაემოჩილებინათ და მის მერე უნდა გადასულიყვნენ თფილისისაკენ, აქ მათ მხარს მისცემდნენ დალისტნის ლეკებიც და ამ სახით და გეგმით დაიმორჩილებდნენ თფილსსაც. თუ ეს არ მოხერხდებოდა, მაშინ უნდა სცდილიყვნენ, რომ იმერეთის საზღვარზედ დაბანაკებულიყვნენ, აქ უნდა გაჩერებულიყვნენ, იმერეთში რუსის ჯარი არ გაეშვათ, რუსთა მეომართა მაშველათ. ოსმალეთის მთავრობის ასეთი სამზადისი არც რუსის მთავრობისათვის იყო საიდუმლო, ამათ სელიმ ფაშას კვალად შეეკითხნენ, რომ ესეთი დიდი სამზადისი რას ნიშნავს, თქვენ რუსის მთავრობასთან ბრძოლა ხომ არ გინდათ.

სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილმა ცნობა მოსცა, რომ დიახ, ოსმალეთის მთავრობას ეგრე სურს, მაგრამ არაფერი იქმნება, ქართველები ოსმალებს არ მიემხრობიან, ჯერ იმიტომ, რომ იგინი ქრისტიანები არიან და ოსმალნი კი მუსულმანებიონ. მათ ერთმანეთის დიდი მძულვარება აქვთო. 1812 წ. დასაწყისს მოსწერა მთავარ მართებელ მარკიზ პაულიჩს, რომ შე აწამც თუ ომი და თქვენგან დაშორება მინდა, აწამედ მენტრება, რომ თქვენის ჯარის დახმარებით მთელი ამ ჩვენი გუბერნიას ადგილები ჩამოკრთმეულ იქნეს. ოსმალეთისაკენ და იგი გაკეთდეს ისეთ სახელმწიფოთ ანუ სამთავროთ, რომცრც იგი ათაბეგების დროს გახლდათ.

ოსმალეთის მთავრობას 60 ათასი ჯარის კაცი ყოლიჩ მოგროვილი, ამათ მიემატებოდნენ ქართველი მაჰმადიანები და ლაზებიც. ომი უნდა დაეწყათ 1812 წ. აგვისტოს ბოლო რიცხვებიდან და იმედი ჰქონდათ, რომ სულ ერთი თვის განმავლობაში ყოველივეს დაიმორჩილვადნენ. ყოველივეს სამზადისი ხდებოდა სელიმ ფაშის გეგმით, მისი ცნობებით. ომის დაწყების წინეთ, სელიმ ფაშამ ოსმალეთის მთავრობას გეგმა შეუცვალა და აცნობა, რომ ცოტა შევიცადოთ, თორემ საქმე წაგვიხდება, საქმეს წავაგებთ, ქართველები ქრისტიანები არიან. რუსნიც მათი მერჯულენი გახლავთ, ქარ-

თველები მათ არ უღალატებენ, ჩვენ არ მოგვემხრობიან, ჩვენი ჯავრიცა სჭირთ მათ, ვაი თუ საქმე ისე წავვიხდეს, რომ ეს ადგილებიც წავგვართვანო.

მოიცადეთ ცოტა, მე იმერეთს და ქართლში ჩემს კაცებს ვგზავნი და ხალხში ვფენთ ჩვენს მომხრობის ცნობებს, რომ მათ ჩვენ მოგვცენ დახმარება, ჩვენ გვიშველონ და რუსების გარეკვის შემდეგ ჩვენ მათ სოლომონ მეფეს იმერეთში დაუდგენთ და აღექსანდრეს თფილისში. ასევე ვატყობინებ გურიელს და დადიანს, რომ მათაც რუსთაგან ჩამორთმეული სამთავროები უკანვე დაუბრუნდებათო. ასეთის მიწერ-მოწერით და ამბების გზავნით სელიმ ფაშამ 1812 წელი როგორც იყო გაიყვანა, დადგა ზამთარი და ახლა ზამთრის სუსხიანი სიცივეები გახადა მიზეზათ და ამობაში მოვიდა 1813 წელიც. ამ წლის გაზაფხულზედ კი საქმე ისე მოეწყო, რომ ომი უსათუოდ უნდა დაწყებულიყო, ესეც მალე მოხდა და ახლა ოსმალეთის ჯარი სხვა გეგმით გაფართო ახალციხისაკენ, აქ მოიკრიბეს თავი და აქედან სურდათ თფილისზედ გალაშქრება. ამ გალაშქრების მთავარ სარდლობასაც სელიმ ფაშას ავალებდნენ, უმთავრესად ამის და ქართველ მაჰმადიანთ დახმარებით ფიქრობდნენ მტრის დაცემას და საქართველოდან განდევნას.

მაგრამ ეს ასე არ მოხდა, სელიმ ფაშამ რუსეთის მთავრობის წინაშე თავისი სიტყვა შეასრულა, ომის დაწყების დროს, მან თავი ავით გაიხადა, ვგონებ წამალი დალია, ამიტომ მთავრობას აცნობა, რომ მე ავითა ვარ, ომში მონაწილეობის მიღება არ შემიძლიანო. ოსმალეთის მთავრობამ ამას ყურადღება აღარ მიაქცია და სელიმ ფაშის რისხვით საყვედური მისცეს... ომი მალე დაიწყეს, მაგრამ ამ ომით ვერა გააწყესრა.

საქმე მარცხად წაუვიდათ, რუსეთის მხედრობა და მათთან მთელი ქართველობაც მაგრად დახვდნენ, თუმც ვერ აჯობეს, მაგრამ არც თუხი გაამაგრებინეს ქართლს, კახეთს

და იმერეთში. ამათი გალაშქრების გამარჯვება იმითი დამ-
თავრდა, რომ მათ ქართველთაგან ტყვეთ გაიტაცეს 1500
ქართველი და 50,000 ათას სულზედ მეტი სხვა სხვა საქო-
ნელი, მაგალითებრ ცხენი, ჯორი, ვირი, ხარი, ძროხა და
კამეჩი, თუ სადმე სოფლებში სარჩო-საბადებელი შეხვდათ
იმასაც იტაცებდენ. ასე დამთავრდა 1812 წლის ოსმალთა
გამოლაშქრება. ერთის მხრით მათ გაუმართლდათ სელიმ
ფაშას სიტყვები, რომ ქართველები რუსებს არ უღალატე-
ბენ, თქვენ არ მოგემხრობიანო. თუმცა სელიმ ფაშა ოსმა-
ლეთის მთავრობის წინაშე ასე გამართლდა, მაგრამ ზოგნი
მას მაინც ლალატს სწამებდნენ და ასმენდენ ოსმალეთის
მთავრობას შემდეგს:

სელიმ ფაშა მოღალატე არის, მან ტყუილათ მოიგონა
ავათმყოფობა, მას არ სურდა ოსმალთ გამარჯვება, იგი რუ-
სების მომხრეთ აღმოჩნდა, რაკი იგი საომრად არ გამოვიდს
ბრძოლის ველზედ, ამიტომ აღარც აქარლები მოგვემხრნენ,
იგინიც უკან დადგნენ და ჩვენც მიტომ წავაგეთ საქმეო.
ასეთმა ცნობების ძლიევამ სელიმ ფაშაზედ მქლავრათ გაა-
რისხეს ოსმალოს მთავრობა და ნამეტურ სულთან მამული.
მათ ისურვეს ამის დასჯა, მაგრამ ამ გარემოებას არც სელიმ
ფაშა დაუვარდა, იგიც წინ აღუდგა, შეკრიბა 6000 ათასი
ჯარის კაცი, რუსეთის ჯარის საწინააღმდეგოთ მოგროვილი
იარაღი ამათ დაურიგა, ამ საომარი საქმისთვის მოტანილი
ჯარის სურსათიც ხირხატის ციხეში შეიტანა და იქ გამაგრდა,
აქედან აპირებდა ოსმალეთის მთავრობისაგან თავის დახწე-
ვას, მაგრამ ეს მას ველარ მოუხდა, 1815 წ. მოტყუებით
გაიტყუეს ხირხატის ციხიდან და თავი მოსჭრეს, მისი
სახლკარიც აიკლეს, დასწვეს და ცოლშვილიც დაუწიოკეს.

ასე გათავდა იმპერატორ ნაპოლეონის ძალა და მუქა-
რებისაგან გამოწვეული რუს-ოსმალთა ომის სამზადისის საქ-
მენი საქართველოში. სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილის თავის მო-
კვეთას შერიფ ბეგი, ანუ სელიმ ფაშის შვილი-შვილი სხვა

გვარად გადმოგვცემს. იგი სწერს, რომ პაპაჩემი სულთან მამულმა სტამბოლში მიიხმო და იქ მოსკრა თავიო. სჩანს ხირხატის ციხიდან გამოსვლის შემდეგ, მორიგებისთვის სტამბოლს მიუხმიათ მოტყუებით და იქ მოუჭრიათ თავი და არა ხირხატის ციხესთან, როგორც ამას ზედა და ქვედა აქარაში ქართველ მაჰმადიანები ლაპარაკობენ.

სელიმ ფაშა მსხვერპლი გახდა იმ მოსახრების და ნატვრის, რაის საშუალებითაც ოსმალეთის საქართველო უნდა დაკავშირებოდა რუსეთის საქართველოს და ამ ხალხის ხელმწიფედ უნდა ყოფილიყოს რუსეთის იმპერატორი და მისი მთავრობა. მხოლოდ ამ ძლიერ სახელმწიფოს გამგეობის ქვეშ მოისვენებდა ეს კუთხე. თუმცა ეს აზრი სელიმ ფაშას არ შეუსრულდა და ამ ნატვრის გამო იგი ოსმალთაგან სიკვდილით იქმნა განკითხული, მაგრამ მისი აზრი კი მაინც დარჩა მის შთამომავლობის წინაშე უცვლელად და სანატრო შესასრულებლად.

სელიმ ფაშისავე აზროვნების იყო მისი შვილი ახმედ ფაშა ხიმშიაშვილი, 1827 წ. საქმე ისე მოეწყო, რომ მთელი სამცხე-საათაბაგო რუსეთის იმპერიას უომრად უნდა ჩაბარებოდა, ამისთვის ახმედ ფაშასთან მოლაპარაკებაც იყო გამართული და პირობაც მიცემული, რომ თუ ეს კუთხე რუსეთის იმპერიას უსისხლოდ ჩაბარდებოდა, მაშინ რუსეთის მთავრობა ახმედ ფაშას ანიჭებდა დიდს საგვარეულო უფლებას. ასეთ უფლებას გარეშე ახმედ ფაშა ითხოვდა კიდევ შემდეგს: „Если только русскіе оставятъ за нимъ Ахметъ пашей, Его владителскія права и дадутъ чинъ генерала и лѣвнтъ“. *) ამას გარდა სხვაც ბევრი რამ ეძლეოდა ახმედ ფაშას, მაგრამ ეს ვერ მოხერხდა და ზოგიერთ შინაურ მტერთა მეოხებით მესხეთ-ჯავახეთი და სხვა კუთხეებიც ოსმალთს საქართველოსი რუსეთის იმპერიასთან 1828 წ. ბრძო-

*) Лазистаинскій Санджахъ, Тифлисъ 1871 г. ბ. ყაზბეგისა.

ლით იქმნა დაკავშირებული. ახალციხის აღების შემდეგ, ახმედ ფაშაც არზრუმს იქმნა გადაყვანილი, იგი იქ მიიღვა-
ლა 1836 წ.

მაინც რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირების აზრები არ მოიხსოვრება, იგი დაშთა მათ ოჯახის წევრთა შორის სამახსოვროდ, ამ კავშირის მონატრე იყო თვით ახმედ ფაშის შვილი შერიფ ბეგი, ამას იმედი აქვდა, რომ 1854 წ. ომიანობით შეერთება მოხდებოდა, მაგრამ არც მაშინ მოხდა ეს შეერთება, ამათ ნატვრა კი ოსმალთს მთავრობამაც შეიტყო, რაისა გამო მათი ოჯახიც აკლებულ იქმნა და აოხრებული. გავიდა 1854 წელიც, მოახლოვდა 1877 წ. რუს-ოსმალთა ომის დასაწყისიც, ახლა კი საქმე ისე მოეწყო, რომ სელიმ ფაშის შვილის შვილი შერიფ ბეგი სხვა მოხერხებით აღმოხსნა, სხვა ოსტატობით, ოსმალთს მთავრობის წინაშე მან სხვა ხერხი იხმარა. ამან განიძრაბა თავის მამა-პაპის ნატვრის სისრულეში მოყვანა და რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირება. ამისთვის მას რასაკვირველია სხვანიც ეხმარებოდნენ და ნამეტურ ქართველთ გენერლები, რომელთაც მოლაპარაკება აქვდათ მაშინ გამართული. დიდი ხნის ნატვრა შეუსრულდა შერიფ ბეგს და მისი სამშობლო ბევრის ვაი ვაგლახების შემდეგ დაკავშირებულ იქმნა რუსეთის საქართველოსთან. ამისთვის შერიფ ბეგს მიუძღვის დიდი შრომა, დიდი ამაგი, როგორც თავის ხალხის წინაშე, ისევე რუსეთის მთავრობის. ამიტომ აქ ვათავსებთ მის სურათსაც იმ სახით და ტანთ საცმლით, როგორც იგი ოსმალთს ხელში, რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირებამდის იცომადა. ბოლოს იგი გახლდათ გენერალ-მაიორი რუსის მხედრობის. ითქვას უნდა, რომ 1812 წ. რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირებას სასარგებლოდ ოსმალეთში შრომობდა სელიმ ფაშა ხიმშიაშვილი და რუსეთში, ნაპოლეონის ომის წინაშე, მეორე ქართველი, პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი. ორივე ეს პირნი ქართველთ შთამომავალნი, ხოლო ერთი მუსულმანი, მეორე

ქრისტიანი. ორივე კი ერთი ტომის და ერთი ოჯახის შვილნი. ორივეს მიზანი კი ერთი იყო.

ეხლა ჩვენ გადავალთ შემდეგ კითხვებზედ, რაც ქართველთ და რუსთა ურთიერთობას შეეხება და იმ გარემოებასაც, თუ პეტრე ბაგრატიონი რა გარემოებამ გასტყორცნა რუსეთში და ან იგი რა მიზეზების წყალობით შეიქმნა რუსეთის საუკეთესო მეომარ-მხედარ-გენერალი. ეს ჩვენთვის საჭიროც არის, რადგანაც ამ ისტორიულ პირის შესახებ ჩვენში ბევრმა არაფერი იცის. უწინარეს კი უნდა ითქვას შემდეგი: 1812 წ. ერთი ქართველი—სახელდობრ პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი იღვწოდა რუსეთში, რუსეთის ძლიერების ხელშეუხებლობისათვის და მეორე ქართველი საქართველოში სცდილობდა, რომ აქ რუსეთის ძალა მკვიდრად დანერგულიყოს და მისის საშუალებით თვით ოსმალეთის საქართველოც მათ—რუსთა ფლობელობის ქვეშ შესულიყოს. ასე და ამ გვარად, ჩვენ ამ ორი ქართველ გენერლების შრომას და ცდას ერთნაირ სახელს ვანიჭებთ.

პეტრე ივანესძე ბაგრატიონის სწავლა განათლების მიღება რუსეთში, სამხედრო სამსახური და სახელოვნება ჩვენთვის არ უნდა იყოს უცხო და ხამი, აი რათა: ქართველთ და რუსთა კავშირი იწყება ძველიდგანვე, XVII საუკ. გაცხარებით მიწერ-მოწერაც იმართება ქართველთ და მოსკოვის რუსთა მეფებეთა წინაშე. შემდგომ ამისა, ანუ XVIII საუკ. დამდეგიდამ პეტრე დიდი საქართველოს აპყრობს დიდ ყურადღებას, ამ ორ ხალხთ შორის მიწერ-მოწერაც იმართება. 1720 წ. ვახტანგ მეფე პეტრე დიდის წინაშე გადასახლდა, სამეფოს საქმის შევლას ევედრებოდა. ვახტანგს თან გაჰყვა დიდი რიცხვი ქართველობის. რუსეთში მისული ვახტანგი დიდის პატივით იქმნა მიღებული. ვახტანგ მეფემ რუსეთში ყოფნა კარგად გამოიყენა, თავის თანხლებულ ქართველთ ზოგი ახალგაზდები რუსეთის სხვა და სხვა სასწავლებლებში შეიყვანა, ნამეტურ პეტრე დიდის სამხედრო სასწავლებელში.

მოსწავლეთა სკოლაში პიღების გამო პეტრე დიდი და მერე მათი მეუღლე იმპერატრიცა ელისაბედიც ეხმარებოდა. ამან დიდათ წააქეზა ქართველთა შვილები.

ქართველთ შვილებმა რუსულ სკოლებში დიდი ენერჯია და შრომის მოყვარეობის ჰუნარი გამოიჩინეს, მასთან სწავლის ნიჭი, დიდი ლტოლვილება ევროპიულის განათლების ასეთნი ივენენ შემდეგნი პირნი, რომელთაც რუსეთში დაამთავრეს სამხედრო და საერო სწავლანი.

ბაქარ III-მე, ძე ვახტანგ მეფის, დაიბადა 1700 წ. გარდაიცვალა 1779 წ. სწავლა დაამთავრა პეტრე დიდის სასწავლებელში, იმგზავრა ევროპაშიც, შემდეგ შევიდა სამხედრო სამსახურში და 1729 წ. მიიღო ხარისხი გენერალ-ლეიტენანტობისა. (ბუტ. I ტ.) ქართულად მწერლობდა 1740 წ. ამის საფასით მოსკოვში ქართული სტამბაც გაიხსნა. აქ დაიბეჭდა სხვათა შორის ქართული „დაბადება“ ხუცუყრად.

ვახუშტი ბატონიშვილი. ძე ვახტანგისა. დაიბ. 1696 წ. გარდაიც. 1772 წ. დაამთავრა პეტრე დიდის სასწავლებელი. მერე იმგზავრა ევროპა—ნახა რომის ქართული სტამბაც, დაარსებული 1627 წ. მერე სცხოვრებდა რუსეთში და ირიცხებოდა სამხედრო პირად, თავის გეოგრაფია და საქართველოს ისტორიული წიგნები რუსეთში დაამთავრა. რუსულის ენიდამაც სთარგმნა მრავლად სხვა და სხვა მსოფლიო ისტორიები.

პატა ბატონიშვილი, ძმა ვახუშტის. მიიღო სწავლა პეტრე დიდის სასწავლებელში, შემდგომ ამის სწავლობდა საფრანგეთს, ევროპიული ენებიც შეისწავლა და განათლებაც, იყო გონიერი კაცი. რუსეთში ყოფნის დროს ქართულს ენაზედ სწერდა წიგნებს, საქართველოში დაბრუნდა 1760 წ. იგი „შეთქმის“ გამო დასჯილ იქმნა სიკვდილით საქართველოში 1765 წ.

ეჩასტი თუქჩი ბატონიშვილი. თანხლებელი ვახტანგ მეფის, სწავლა დაამთავრა პეტერბურგს, რუსეთში ყოფნის დროს

რუსულბრძანამ ქართულად სთარგმნიდა სხვა და სხვა წიგნებს, ამის ნათარგმნია სოკრატის სწავლა, თარგმ. ლექსად დაბეჭდილია 1852 წ. „ცისკარში“.

მისეილ ეჭვიძე. სწავლა მიიღო პეტრე დიდის სასწავლებელში, რუსეთში მსახურებდა სამხედრო სამსახურში. იცოდა ქართული მწერლობაც, რუსულის ენიდამ ქართულად სთარგმნა 1, „დიდი არიფმეტიკა“ რუსულის დაბეჭდილის 1731 წ. წიგნიდამ. 2, „გეომეტრია“. 3, „ლაბორატორია“ და 4, „სამხედრო ტაქტიკა“. ამის ნათარგმნი წიგნები ვახტანგ მეფემ გაასწორა, ამაზედ ასე სწერს მიხეილ გლვიძე: — „ესე წიგნი მე ეჭვიძემ ვსთარგმნე რუსულისაგან ქართულს ენასაზედა, ოდესცა ვახტანგ მეფე მობრძანდა, მან მობრძანა და თვით მანვე გაასწორა ქართული ენით, ქრისტეს 1727 წ.“

გაბრიელ გელგანი. თანხლებული ვახტანგ მეექვსის, სწავლა მიიღო პეტერბურგს, რუსულიდამ ქართულად სთარგმნა „დიდი გეოგრაფია“ ოთხ ნაწილად. ეს გეოგრაფია მოიხსენება 1805 წ. შედგენილ გამალიელ არქიმანდრიტ გამრეკელისაგან შედგენილ ძველ წიგნების კატალოგში. ამავე გელოვანის აღწერა ვახტანგის მოგზაურობა რუსეთში დაბეჭდილია 1879 წ. ჟურ. „ივერიაში“.

სვიმონ მაკაცაძე. თანხლებელი ვახტანგ მეფის, სწავლა მიიღო პეტერბურგს; — ისწავლა ევროპიული ენებიც. რუსულიდამ ქართულად სთარგმნა: „საოჯახო ეკონომია“ ვილორიონისა. ეს ვრცელი თარგმანი ასეთის სიტყვებით იწყება: — „ამ წიგნის თარგმნა მე ვახტანგ მეფემ მობრძანა და თვით მანვე გაასწორა ქართული ენა, ოდესცა მოსკოვს მობრძანდა“. წიგნი შევსებულია სხვა და სხვა ფიგურებით. სვიმონ მაკაცაძე მსახურებდა სამხედრო სამსახურში.

ჯევან ბატონიშვილი. ძე ბაქარისა. დაიბადა და აღიზარდა რუსეთში, მიიღო რუსული განვითარება, მერე შესულ იქმნა სამხედრო სამსახურში, უკანასკნელ გენერალ ლეიტენანტობამდის მიაღწია, იყო ქართული მწიგნობარი, რუსულის

ენილამ ქართულად სთარგმნა წიგნები: — „დიდი მეტოლიდია“, ე. ი. სრული ქვეყნის აღწერა, 2, „აპოვეთემატა“ (?) და სხვაც ნაწერ — ნათარგმნი.

ივანე ვახუშტისძე ბაგრატიონი. ვახტანგ VI-ის შვილის შვილი. სწავლა მიიღო პეტერბურგს, მსახურებდა სამხედრო სამსახურში, მერე გენერალ-პორუჩიკი, ეკატერინა იმპერატრიცას წინაშე, მთავარ სარდლობდა სიბირის დივიზიას.

ალექსანდრე იესესძე ბაგრატიონი. ძმის წული ვახტანგ VI-ისა. საქართველოდამ რუსეთში გადასახლდა 1757 წ. ამ ალექსანდრემ სწავლა რუსეთში მიიღო ვახტანგ მეექვსის დროს, რუსეთში გარდასახლებული მსახურებდა პოლკოვნიკად კავკასიის დივიზიაში.

კირილე ალექსანდრესძე ბაგრატიონი. იყო იმდენად მომზადებული და განათლებული, რომ უკანასკნელ მიაღწია სენატორობამდე. კირილე ბაგრატიონის ძმა უნდა იყოს ივანე ბაგრატიონი, ვისის შვილიც უნდა გახლდეს პეტრე ბაგრატიონგორც სჩანს, ივანე მამას არ გაჰყოლია რუსეთში, იგი საქართველოში დარჩენილა და 1757 წ. არ გადასახლებულა, ამიტომაც პეტრე ბაგრატიონი საქართველოში დაბადებულა 1765 წ. მერე კი, ანუ 1780 წლებს, ეს უკვე ნათესავებს რუსეთში მიუხშიად და იქ სამხედრო სასწავლებელშიც შეუყვანიათ, სადაც იგი შემდეგში გახდა უპირველესი მეომარი რუსეთის მხედრობისა. არა სჩანს კარგად ის გარემოებაც, თუ პეტრეს დედა ვისი ქალი იყო და ან ამის მშობლები სადა სცხოვრებდნენ იმ დროს, როცა პეტრე ივანესძე გენერალ ოტ ინფანტერიის ზარისხით ირიცხებოდა.

ამით ჩვენ უნდა ვიცოდეთ, რომ პეტრე ივანესძე არის პირდაპირი შთამომავალი ქართლის მეფეთა მეორე შტო ბაგრატიონისა. ამის პაპა ალექსანდრე და მისი შვილის შვილები რუსეთში ყოფილან კარგად ცნობილნი, მერე ესენი რუსეთის თავადიშვილების სიაშიაც შეტანილი და დამტკიცებული იმპერატორი ალექსანდრესაგან 1803 წ.

საზღვრის ჩაღრმავება. აღიზარდა პეტერბურგს, მიიღო რუსული განვითარება, რუსულის ენიდამ ქართულად სთარგმნა „თელემაქი“ და „კახაბადიმი“, იყო სამხედრო მსახური, 1770 წლებს საქართველოში დაბრუნდა, თფილისში სამხედრო სასწავლებელი გახსნა და ქართველთა შვილებს რუსულ ენას ასწავლიდა.

რევაზ ყაზბეგის შიშვილი. პეტერბურგში მიიღო სწავლა რუსეთში ყოფნის დროს ქართულად მწერლობდა, რუსულის ენიდამ ამან სთარგმნა „ზანტეონი“, რომელიც იმ დროს რუსეთში დიდათ სახელოვნებდა. სწერდა სხვა და სხვა ლექსებსაც ქართულ ენაზედ.

ალექსანდრე ამილახვარი. სცხოვრებდა რუსეთს, იყო დამწერი მეფე ერეკლეს კრიტიკული ისტორიის. ეს ისტორია მან პეტერბურგში ცალკეც გამოსცა 1787 წ. თავის სურათით.

ზაქარია ანდრონიკაშვილი. სწავლა მიიღო რუსეთში, იყო რუსეთის სამხედრო სამსახურში და „მცოდნე არტილერისტი და გეომეტრი“ რამდენიმე წლის შემდეგ იგი საქართველოში დაბრუნდა, მეფე ერეკლემ პატივი მიიღო. ამან დაარსა თფილისში არტილერია. ამანვე შეადგინა საქართველოში მორიგი ჯარის კრება და მისი წესები რუსთა კვალად. გარდაიცვალა 1815 წ. ამანვე გააკეთა თფილისში „თაფხანა“ და სხვაც მრავალნი ასეთნი.

დიმიტრი ციციშვილი. ნასწავლი რუსეთში, რუსის სამსახურშივე მყოფი. შემდეგ დაბრუნდა საქართველოში, იყო მთარგმნელი. მონაწილეობას იღებდა 1812 წ. ომში.

ქაიხოსრო მდივანბეგი. მცოდნე რუსულის ენის და რუსეთში მსახური, იყო მეღვინე, დასწერა პოემა „მიჯნურობუდე“.

დიმიტრი ამილახვარი. ძე ალექსანდრესი, აღიზარდა რუსეთს, სწავლობდა სამხედრო სასწავლებელში. ქართულად სთარგმნა წიგნი „ქრისტე აღნაქვისი“.

ვანტანგ ბატონიშვილი, ბაგრატიონი. ძე გიორგი XIII-ის. სწავლა მიიღო რუსეთში, ქართულს ენაზედ სთარგმნა 1. „ცხენის კაკაბადინი“, 2. „კაკაბადინი ფრინველთა“. უთარგმნია „ფეიერივერკი“, ანუ „ცეცხლის მფრქვეველი შუშუნა“, მისდევდა ლექსების წერასაც. 1812 წ. რუსთა და ფრანცუზების ომში იღებდა მონაწილეობას, ამის გვერდით იყენებდა სხვა ბატონიშვილებიც, რომელთაც თავიანთ სურვილით მიიღეს მონაწილეობა.

დემეტრი ბაკრატიანი. სახლი კაცი პეტრე ბაგრატიონისა. სცხოვრებდა რუსეთს, იყო სამხედრო სამსახურში, მოსწილეობას იღებდა რუს-ფრანცუზთა ომში 1812 წ. დემეტრი ქართულ მწერლობასაც მისდევდა, ამან დასწერა ლექსად „წამება ქეთევან დედოფლისა“, რომელიც პეტერბურგში დაბეჭდა 1816 წ.

გრიგოლ ბაკრატიანი. ბიძა დემეტრი ბაგრატიონისა. იყო მწიგნობარი, სცხოვრებდა რუსეთში, მიიღო მონაწილეობა რუს-ფრანცუზთა ომში. გარდაიცვალა რუსეთშივე.

გაბრიელ შაიანი. იყო თფილისელი სომხის სჯულის მექონი. დიდხანს სცხოვრებდა რუსეთში, მსახურებდა სამხედრო სამსახურში, იყო მახვილ-გონიერი კაცი, მაიორის ხარისხის შეძენის შემდეგ საქართველოში დაბრუნდა, იყო მთარგმნელი რუსულის ენიდამ წიგნების, ამან ქართულს ენაზედ ბევრი რამ წიგნები სთარგმნა. ამანვე მოაწყო პირველად ქართული თეატრი და პიესების წარმოდგენა. ეს პირი დაკუწულ იქმნა 1795 წ. ალა მამად ხანის ომში.

დავით ბატონიშვილი, მემკვიდრე გიორგი მეჭისა, გაიზარდა რუსეთის სამხედრო სასწავლებელში, მერე მსახურებდა მხედრობაში, რუსეთში მიაღწია გენერალ-ლეიტენანტობამდის. მამის სიკვდილის დროს, იგი ამ ხარისხის იყო.

ზაფხუ ციციშვილი. ცნობილი პირი. აღიზარდა რუსეთში, სწავლა მიიღო სამხედრო სასწავლებელში, იყო ნიჭიერი მოსწავლე, მერე მსახურებდა რუსეთში, ბოლოს მიაღწია

გენერალ-ლეიტენანტობამდის. ქართლ-კახეთის რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირების შემდეგ, საქართველოში პირველ მთავარ მართებლად ეს იქმნა დანიშნული. მოკლულ იქმნა ბაქოს აღების დროს.

გაიფხ ნაცვლიშვილი. ანტონ კათალიკოზის თანხლებული, გაათავა ჯერეთ მოსკოვის სემანარია, მერე იქვე რუსის აკადემიის სწავლა მიიღო 1777 წ. იყო კაი მთარგმნელი რუსულის ენიდამ ქართულს ენაზედ წიგნების. ეს პირველი მაგალითი იყო რომ ქართველმა რუსის აკადემიაში მიიღო სწავლა.

გაბლამ ეკისთავი. თანხლებული ანტონ პირველის, სწავლა დაამთავრა რუსეთის აკადემიაში, იყო მწიგნობარი პირი, მერე პირველი ექსარხოსი საქართველოსი.

სიმონ ჭყელიძე, მოსდოკელი ქართველი. მიიღო სასულიერო სწავლა, მერე დაამთავრა მოსკოვის აკადემიის სწავლა 1780 წლებს.

აქ მოთვლილ პირთ გარდა რუსეთში მრავლად იყვნენ და მსახურებდნენ სხვანოც, ზოგი მათგანი აფიცერი იყო, ზოგი სხვა ხარისხის, ზოგიც ვინ იცის რის ხარისხის მექანიკი. ზოგი გამოჩენილნიც მხედრობის მსახურების ნიჭით. ჩვენ აქ ყველას ვერ მოვსთვლით, ასეთ პირთა რიცხვი ნამეტურ გამრავლდენ XIX საუკ. შემდეგ. რაკი საქართველოს რუსეთის იმპერიასთან დაკავშირებაც მოხდა, მინამდისაც კი რუსეთის გუბერნიებში მრავლად იყვნენ იმ ქართველთ შთამომავალთა შვილების, რომელებიც ვახტანგ მეფეს გაჰდაყვნენ რუსეთში, მათში გენერლებიც მრავლად იყვნენ, როგორც ჰანჩულიძე, წერეთელი, მუჩაიძე, ლომიძე და ბევრი სხვანი, რომელთაც გვარები გადაკეთებულები აქვნდათ, ანუ გადასხვაფერებულნი.

რაც შეეხება ქართველთ მეფეთა გვარის შვილების რიცხვს რუსეთში, ამასაც აახლოვებდა ის გარემოება, რომ ჩვენ და რუსთა ბევრს წარჩინებულ გვარის შვილებთ შორის

გამართული იყო ნათესაობა, ნათლიობა და ამიტომ რუსეთში ხშირად იხმოზდნენ საქართველოდამ რუსეთში თვის მონათესავთა და მონათლულთა შვილებს სასწავლებლად. ასეთია მაგალითებრ ქართველის პოეტის და გრიბოედოვის სიმამრის ალექსანდრე ჭავჭავაძის საქმე, რომელიც ეკატერინა იმპერატრიცას მონათლული იყო და პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი, რომლის მამიდაც გათხოვილ იყო რუსეთის ცნობილს ლ. ა. გალიცინზედ და რომელ ქალის თაოსნობითაც ახალგაზრდა პეტრე მიხმოზილ იქმნა პეტერბურგს. სასწავლებლად, სადაც მან სახელოვნებით დაამთავრა თავისი მხვედრი.

რუსეთში ქართველთ შვილების სწავლის სიყვარულისგზა გაეხსნა პირველად 1721 წ. ვახტანგ მეფის გადასახლების დროს. მის მერე ქართველნი ნელ-ნელა მიდიოდნენ რუსეთში, მათი სწავლის სიყვარული ქართველებში ისე წავიდა წინ, რომ ანტონ კათალიკოზმა საქართველოში მოსვლის და საკათალიკოზო ტახტის მიღების უმალ, თფილისში და თელავში სემინარიები დაარსა რუსეთულის სემინარიების წესით, ამაებს გარდა 1782 წ, რაკი საქართველო რუსეთის იმპერიის მფარველობის ქვეშ შევიდა, მის მერე ქართველთ შვილებმაც მრავლად იწყეს რუსეთის სასწავლებლებში მგზავრობა და სწავლის მიღება. ეს რომ ასე არის, ამას ექვი არუნდა. ეს ცხადია ისტორიულად და ქემშარიტი.

ამიტომ აქ საკვირველი არ უნდა იყოს ის გარემოება, რომ პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი, ქართველთ სამეფო ოჯახის წევრი, რუსეთის სამსახურში, ისეთი გამოჩენილი და მოხერხებული გენერალი გახლდათ. მაინც ქართველებს რუსეთის სამხედრო სამსახური დიდათ ემარჯვებოთათ. ნამეტურ ქართველ თავად-აზნაურობამ ხომ მთელი გუნდი აჩუქა შესანიშნავის მხედრების, მხედართ მთავრების და სხვაც ასეთების, რომელნიც უტყუვრად ამშვენებენ რუსეთის ისტორიას. ქართველი ერის სულიერი ვითარება ისეთის საქრისტიანოს

ვითარებით იყო სავსე, რაც უადვილესად და მარტივად აყვარებდა ქართველს რუსებს, ამიტომაც თავ მოსაწონი უნდა იყოს ჩვენთვის ის გარემოება, რომ რუსეთის სამხედრო და საერო ისტორიის ასპარბსზედ მრავლად ისახელეს თავი ქართველთ სამხედრო პირებმა. ამიტომ ჩვენთვის არც ის გარემოება უნდა იყოს უცხო, რომ რუსეთის მთავრობის და სამსახურის წინაშე პეტრე ბაგრიტიონი ისეთი ენერგიის კაცი აღმოჩნდა და მასთან სახელოვანიც, ასეთი სახელოვანი შვილები ქართველმა ერმა რუსეთის იმპერიას XIX საუკუნის შემდეგ უფრო მრავლად და უხვად აჩუქა, რომელთა შრომა და სამხედრო რაინდობითაც მოფენილია კავკასიის მთები, მათი სისხლით მოარწყულია ოთხსავე კიდე და მათისავე ძალოვნებით და ენერგიული შრომით არის საქართველოში რუსეთის მთავრობის ძალა დამყარებული. ჩვენ ასეთ სახელოვან ძველ გენერალთა სახელების მოხსენებით თავს არავის ვატყენთ, დავასახელებთ თუნდ მოკლეთ ისევ ჩვენი დროის პირთ:

აწბეჯიანთ გვარის გენერლებს: გრიგოლ დიმიტრისძეს, სოსიკოს, ვატანგს, დიმიტრის, ალექსანდრეს, მამუკას და სხვათაც მრავალთ წარჩინებულთ.

ციციშვილების გვარიდამ პავლედამ დაწყობილი მრავლად სხვებიც გამოჩენილნი.

ქრისტაფიანთ გვარის მრავალთ გიორგი რამანი გენერალ-ლეიტენანტს და ატამანს და მრავალთაც სხვებს.

ჭავჭავაძის გვარის გენერლებს ნიკოლოზ ჭავჭავაძეს, ზაქარია ჭავჭავაძეს, დავით ჭავჭავაძეს, ივანე სულხანისძე ჭავჭავაძე, პოეტი ალექსანდრე და სხვანიც.

დადიანთაგან მრავლად ნიკოლოზ გენერალი, ნიკოლოზ მეორე—მთავარი, გრიგოლი გენერალი, და მრავალნიც სხვანი.

გუჩიულების გვარიდამ გენერალ გრიგოლ გურიელი. იესე და ბევრიც სხვანი.

შარვაშიძეების გვარიდან რამდენიმე წარჩინებულნი გენერლები.

მელიქიშვილების ლევან ივანესძე და ბევრიც სხვანი.

ამილახვრების, როგორც იყო ივანე გივისძე და ვინ იცის რამდენი კიდევ ენით უთვლელნი სხვანი, რომელთაც რუსეთის სამხედრო სამსახურში დიდი დიდებით და სახელოვნებით ისახელეს თავი. ამდენი მაგალითების შემდეგ მივალთ ახლა პეტრე ივანესძე ბაგრატიონის ანუსხვაზედ, მოვიყვანთ მხოლოდ იმას რაც ჩვენთვის არის საჭირო.

პეტრე ბაგრატიონი სუფოროვის ხელმძღვანელობის ქვეშ რუსეთის 1812 წ. შესანიშნავ მეთაურთა რიცხვს ეკუთვნის. პეტრე ივანესძე ბაგრატიონი, თავის დროის კვალად ეს ცნობილი გმირი კაცი არის, უპირველესი მებრძოლი რუსეთის მხედრობისა. ამან თავის დროს დიდათ გაამშვენა რუსეთის სამხედრო სახელი. ამ პირს რუსეთის ერის ისტორიაში უკავია დიდი ადგილი, 1812 წ. ომის ისტორია მას ანიჭებს უაღრეს მნიშვნელობას, იგი სჩანს უერთგულეს მებრძოლად რუსეთის ერის და ხელმწიფის ტახტის წინაშე.

პეტრე ბაგრატიონი დაიბადა 1765 წ. საქართველოში, იგი ეკუთვნის ვახტანგ VI-ის ძმის წულს ალექსანდრე ბაგრატიონების ოჯახს, პირდაპირი ნათესავი არის ვახტანგ VI-ის შთამომავლობას და ამათ ნათესაობის. პირველ დაწყებით მან წერა-კითხვა ზ თავის დროის შესაფერი სწავლა საქართველოში შიილო ისე, რა წესითაც მაშინ ასწავლიდნ ქართველთ სამეფო ოჯახის შვილებს. პატარა ბაგრატიონი მეტად გონიერი თვისების და სწავლის მოყვარე, იგი სასწავლებელში იქამდის გულის უყურიანი იყო, რომ თავის დროის კვალად რუსულ ენასაც კი სწავლობდა. საქართველოში, ქართველთ რუსული ენის შესწავლა სავალდებულოდ შემოიღეს 1765 წლიდან. ამ წლიდან რუსულ ენასაც ისევე ასწავლიდნ ქართველთ შვილებს, როგორც არაბულს, სპარსულს და ოსმალურს.

პეტრე ივანესძეს რუსული წერა-კითხვა და ლაპარაკი საქართველოშივე სცოდნია, ამას გარდა მისი ბუნებრივი ნი-

ქიც სხვა სწავლის მიღებაშიაც მოხერხებული, მარჯვე ყოფი-
ლა, ამის ნიჭიერების ამბები მის ნათესავებსაც კარგად სცოდ-
ნიად და მასთან იმ მანდილოსანსაც, რომელიც რუსეთში
იყო გათხოვილი. გარდა ასეთი გარემოებისა, მაშინ ქართ-
ველთ შორის, უკვე გავრცელებული იყო ის აზრებიც, რომ
ვისაც კაი სწავლის მიღება უნდა, ის უსათუოდ რუსეთში
უნდა წავიდეს სასწავლებლადა და არა სპარსეთშიო. ქართ-
ველთ ამის საფუძველიც აქვნდათ, რადგანაც რუსეთში ქართ-
ველი მოსწავლენი უფრო დიდის ცოდნით და სახელოვნებით
იმოსებოდნენ, ვიდრე სპარსეთში.

ქართველთა შვილებში რუსეთის სასწავლებელთა უპი-
რატესობა გავრცელდა 1770 წ. რაკი მოსკოვის აკადემიაში
სწავლა დაამთავრა რამდენმამე ქართველმა, რომელთა სწავ-
ლის გათავების ცნობაც მთელ საქართველოში იქმნა მოფე-
ნილი. სწავლის გარემოება ისე წავიდა წინ, რომ ქართველთ
შვილები უადრესად, დიდის ხალისით გაჰყვნენ ამ ცნებას.
აკადემიების სწავლის გარდა ქართველთ თვით საუნივერსიტე-
ტო სწავლის გეგმაც შეიტყეს და გაიცნეს, ქართველთა რუ-
სეთში სწავლის ნატვრა საიდუმლო აზრი არავისთვის იყო,
იგი ყველას წინაშე იქმნა ცნობილი, რომ ქართველთ შვი-
ლებს დიდათ ენატრებათ რუსეთში სწავლა-განათლების მი-
ღებაო.

პეტრე ბაგრატიონის ნიჭიერებამ უადვილესად მიაღწია
თავის მამიდამდის, რომელი მანდილოსანიც ჩვენ უკვე ზემოთ
გაკვრით მოვიხსენეთ. ამ ქალმა ისურვა პატარა პეტრე
ბაგრატიონის რუსეთში დაბარება და სამხედრო სწავლა-
განათლების მიღება. ეს მალეც დაიბარა, 16 წლის ბაგრა-
ტიონი უკვე რუსეთში გაემგზავრა თავის მამიდასთან, სადაც
იგი მალე მივიდა. მისვლისათანავე ამას დაუწყვეს რუსული
ენით სწავლა-განათლების მიცემა, ამავე დროს, იგი წარუდ-
გინეს გამოჩენილ მხედართ მთავარს გენერალ პოტემკინს,
რომელმაც პეტრე ბაგრატიონი იმ დღიდანვე ჩარიცხა კავკა-

სიის მუშეკეტერის პოლკში. ასე რომ ამის სწავლა-განათლების მიღება და მხედრობაში სამსახურად ჩარიცხვა ერთ დროს იწყება.

სამხედრო სამსახური პეტრე ბაგრატიონმა სულ უბრალო მსახურებით დაიწყო, მაგრამ ამავე დროს, იგი როგორც სამხედრო საქმიანობით, ისევე სწავლა-განათლებითაც დიდს ნიჭს იჩენდა, საქმე ისე კარგად წაუვიდა, რომ ორი წლის მერე რუსულს ისე სწერდა და კითხულობდა, ისე ლაპარაკობდა, როგორც ნამდვილი რუსი. მას კაცი მარტო სახით შენიშნა, რომ იგი რუსი არ იყო და ქართველი, ან სხვა ტომის უნდა ყოფილიყოს, მაგრამ რუსული ენის მხრივ მისი გარჩევა ძნელი იყო თურმე, ესეც ერთი ნიშანია პეტრე ბაგრატიონის ბუნებითი ნიჭიერების. დავსძენთ იმასაც რომ პეტრე ბაგრატიონის დროს, საქართველომ რუსეთში, ქართველთა შეილებმა უხვათ იწყეს სიარული, თითქმის მუდამ თვე და წელს მიდიოდნენ თითო ოროლა მოსწავლენი, ამის წარმატების საფუძვლად გახდა საქართველოს ხელ-შეკრულობა და რუსეთის იმპერატრიცა ეკატერინა მეორის მფარველობის ქვეშ 1782 წ. შესვლა.

სამხედრო სამსახური პეტრე ბაგრატიონს ბრძოლის ველზედ ადრე მოუხდა, იგი ჯერეთ ოცი წლისაც არ იყო, რომ უნტერ აფიცრის ხარისხით მონაწილეობა მიიღო რუსეთის მხედრობასთან ჩიჩნებზედ გალაშქრებაში. 1784 და 1786 წლებს. აქ, ბრძოლის დროს, პეტრე იჩენდა დიდს გამბედაობას და სიმარდეს ომის წუთებში, მან არა ერთხელ და ორჯერ გაიმარჯვა, იგი ისეთის ცეცხლით ჰფრინავდა რასაც თურმე მათი უფროსი პოლკოვნიკი განცვიფრებით უმზერდა. ასეთის თავ-გამოდებულის ბრძოლის დროს, ერთ ალაგას დამარცხებულ იქმნა რუსეთის მხედრობა, თითქმის მთელი რაზმი მოსპეს თურმე ჯარისა და მასთან მხედრობის უფროსიც მოკლეს. ამ ომში მძიმედ დასჭრეს ბაგრატიონიც. ამ ომის გამო ჩიჩნები და მათი მეზობლები ძალიან

გაბრაზებულნი იყვნენ რუსეთზედ, ესენი ვისაც კი შეხვდებოდნენ რუსის მხედარს, თუ სხვა ვინმეს ყველას სცარცვაოდნენ, ასე და ამ გვარად, როცა ბაგრატიონი დასჯრეს, მის შერე მისკენაც წასულან გასაცარცვათ, მაგრამ მისულთ მალე უცვნიათ, რომ პეტრე არის საქართველოს სამეფო შვილთა შთამომავალთაგანი, ამიტომ ივინო მისგან შორს დადგნენ და გაცარცვის მაგიერ თანაგრძნობა განუცხადეს და მთარველობაც აღმოუჩანეს. ჩეჩენთაგან პეტრეს ცნობა ჩვენ არ უნდა გვიკვირდეს, რადგანაც 1700 წლების შემდეგ, ვახტანგ მეფის სიმამრის ჩერქეზის ბატონის წყალობით, ქართველი ერი და მეფეთა შთამომავალთ ცნობანი მათ კარგად გაიცნეს. ასე რომ 1700 წლებიდან ჩვენ საკმარისად დაგვიახლოვდნენ ჩეჩნები, ჩერქეზნი, გაღმა მხრის ოსები და მრავალიც სხვა ასეთ მთის ერნი.

ბაგრატიონის ცხოვრების რუსის აღმწერი მოგვითხრობს, რომ „ჩეჩნები მიუახლოვდნენ თუ არა, მათ მასშინათვე იცნეს შვილი იმ ჰატიოსან ქართველთა, რომელნიც მოსლავში ცხოვრების დროს, დასმარებას აძლევდნენ არამც თუ მარტოდ თავისიანებს, არამედ ყველას და ნამეტურ მათ მთას ხაჯხსაცო“. ამ ცნობის წყალობით გადარჩა ბაგრატიონი სიკვდილს, თორემ თუ არ ეს, მათ ისეთი ჯავრი სჭირდათ რუსების, რომ ბაგრატიონიც უცნობლობის გამო უსათუოდ მსხვერპლი გახდებოდა, ნაცვლად ამის მთის ხალხმა თურმე მიიღეს ყოველნაირი ღონის ძიება, რომ ბაგრატიონი არ მომკვდარიყო. მოარჩინეს თურმე და კარგად გახადეს. ამ სიცოცხლის ჩუქების შესახებ მრავალჯერ ულაპაქნია თურმე თვით ბაგრატიონსაც. მთიულეებზედ გალაშქრების დროს, სულ მოკლე დროის განმავლობაში ბაგრატიონმა ისე ისახელა თავი სამხედრო სიყვარულის ნიჭით, რომ მან ყურადღება მიიპყრო თვით გამოჩენილის სუფოროვისაგანაც. სუფოროვი თურმე აღტაცებული დარჩა ბაგრატიონის ბუნებრივის სამხედრო ნიჭით, ვაჟკაცობით და გმირობით, რაც ბაგრატიონს ცხა-

დათ ემჩნეოდა. ბაგრატიონი მალე იქმნა დაჯილდოებული შესაფერის ღირსებით და ნიშნებით. ამის შემდეგ, 1788 წ. ატყდა რუს-ოსმალთა ომი, ამ ომშიაც ისახელა ბაგრატიონმა დიდათ, ომის შემდეგ ბაგრატიონმა პრემიერ მაიორობასაც აღვილად მიიღწია და მის შემდეგ იგი მსახურებდა გმირულის განხედლობით პოლონეთში, სადაც მის უფროსად სუვოროვი გახლდათ. აქ მსახურების დროს მას პოლონელთა ომშიაც მოუხდა ბრძოლა და 1794 წ. მან პოლონელნი სასტიკათაც დაამარცხა, ამ გამარჯვების შემდეგ იგი სხვა და სხვა წვრილმან ბრძოლასაც ესწრებოდა, სადაც ყველგან მამაცობას იჩენდა. ამავე წლის 1794 წ. სექტემბრის 11-ს დაამარცხა მძლავრად პოლონელთა მძლავრი კავალარიის მხედრობა. დამარცხებულ პოლონელთ კავალერიას ისე გაუჭირა საქმე, რომ იგინი გაქცეულ იქმნენ თავიანთ ბანაკიდან.

ამის შემდეგ მთელი თავის სიცოცხლე ბაგრატიონმა სამხედრო ასპარესზედ გაატარა სახელოვნათ. ამის ნიჭიერო მხედრობის ავკარგიანობის შესახებ ჩვენ არ ვილაპარაკებთ, მხოლოდ ცნობებს მოვიყვანთ, რაც ცხადლივ გამოაჩინეს ამ გმირულ მეომარ თავ-განწირულ კაცის ღირსებას. ამის ღირსების გასაცნობად და მიმოხილვად ესეც კმარა, იგი უდიდესი გმირ გენერალთაგანია რუსეთის ერის ისტორიაში.

1794 წ. 13 ოქტ. პოლონეთს, დაბა ბორდოსთან, იგი შეეფეთა პოლონელთა ბრბოს, 1000 კაცი, რომელნიც ტყეში იმალებოდნენ, მათ აქენდათ სამხედრო იარაღი და ერთი ზარბაზანი, ეს ბრბო ბაგრატიონმა სასტიკათ დაამარცხა, წაართვა ზარბაზანი და მასთან ტყვეთ იპყრა 250 კაცი.

1794 წ. 24 ოქტ. ქ. პრაგის ახლო, ბრძოლაში გამოიჩინა დიდი სამხედრო გმირობა და მსწრაფად გააძევა პოლონელთ კვარელია. ასეთის გმირობისთვის მას სუვოროვმა გადაესცა დიდი მადლობა. ამ ბრძოლის შემდეგ მოჰყვა ვარშავის აღებაც, ამ ბრძოლაშიც ბაგრატიონმა დიდათ ისახელა თავი. ბაგრატიონმა თურმე სუვოროვისაგან შეიძინა ბევრი

რამ სამხედრო ცოდნა და ოსტატობა. 1798 წ. იგი დაჯილდოებულ იქმნა პოლკოვნიკის ხარისხით. 1799 წ. მიიღო გენერალ-მაიორობა. ამავე დროს დაიწყო ფრაცუზების ომი, ამ დროს, იტალიაში გაიგზავნა სუვოროვის მეთაურობით რუსეთის მხედრობა, ამათშივე გახლდათ ბაგრატიონი, ამ ომიანობის დროს ბაგრატიონმა მიიღო დიდი თანამდებობა და მასთან დავალებაც უმაღლესის კარიდამ. უმაღლესი დავალება მან ჩინებულად შეასრულა და აქ ომიანობის დროს გამოიჩინა დიდი გმირობა. სამხედრო შნო და რაინდობა, რის საშუალებითაც აღებულ იქმნა რამდენიმე ქალაქ-დაბები და სხვანი, აქ იგი დაჭრილიც იქმნა, მაგრამ იგი მალე მოარჩინეს, ამის შემდეგ მისი სახელი განითქვა იტალიას, ავსტრიას, საფრანგეთს და სხვაგანაც.

1799 წ. ენკენისთვიდამ, სამხედრო მოქმედება იქმნა გადატანილი შვეიცარიაში. აქ ბაგრატიონი იქმნა დანიშნული მოწინავე ჯარის უფროსად, სადაც გაითქვა და დაიმსახურა დაუღალავ-დაუმარცხებელის მეომრის სახელი. 13 ენკენისთვეს აიღო დაბა თიროლო, სენ-გოტარდის გზაზედ. მეორე დღეს იგი გადავიდა მტრისაგან ნახევრად დანგრეულ ეგრედ წოდებულ „ეშაკის ხილზედ“, რომელიც არის აღგებული თითქმის უფსკრულზედ, ორ უზარ-მაზარ მთის შუა. გადასვლისთანავე ბაგრატიონმა აიღო მუთენის ველი, 19 და 20 ენკენისთვემდე საშინლად დაამარცხა მტერი ვენტალის ველზედ, სადაც თითონაც იქმნა დაჭრილი. მიუხედავად ამისა, მან 24 ენკენისთვეს დ. შვანდენტან 12 საათის განმავლობაში დაიჭირა მტერი, რომ მიეცა შეძლება სუვოროვისათვის გადასულიყო ელმაზე. ამისათვის ბაგრატიონი დანიშნულ იქმნა იმპერატორ პავლესაგან შეფად ეგერის ავანდგარტ ბატალონის და დაჯილდოებულ წმ. ანნას პირველ ხარისხოვან ორდენით.

ბაგრატიონის ნიჭიერება თვით პავლე იმპერატორსაც ეუწყა სუვოროვისაგან. პავლე იმპერატორის მეფობა ბაგრა-

ტიონმა ჩინებულის სამსახურით დაასაბუთა. ამის შემდეგ გამეფდა ძე ამისი ალექსანდრე იმპერატორი და ამის მეუობაშიც ბაგრატიონი აღმოსჩნდა შესანიშნავ მხედართ-მთავრად. 1805 წ. დაიწყო ნაპალეონ იმპერატორის ომი რუსეთის სახელმწიფოსთან, ამ ომში მთავარ-სარდლობდა კუტუზოვი, რომლის გამგეობის ქვეშ იყო ბაგრატიონი. ამ ომში დიდი შნო და სამხედრო ცოდნა გამოიჩინა და 6,000 კაცით დაამარცხა 30 ათასი კაცი და გააძევა მტერი, აქ ბაგრატიონმა ისეთი გმირობა გამოიჩინა რაც აკვირვებდა მთელ ევროპის ერს, ავსტრიას, გერმანიას, პრუსიას, იტალიას და საფრანგეთს. თვით ნაპალეონ იმპერატორმაც. ამის ცნობის მოყვარეობა ისე წავიდა წინ, რომ თვით ნაპალეონსაც კი მოახსენეს რომ ბაგრატიონი ქართველი არისო.

ბაგრატიონი ისეთი თვალის ჩინის კაცი ყოფილა და ისეთი ძლიერების, რაისა გამო იგი უადვილესად იმორჩილებდა. თვით მტერსაც თურმე, ერთი ამის სიტყვა და ხელის განძრევა ჟრიამულს ჰგვრიდა თვით ჯარის კაცთაცა. ამის ცდა მას ყოველს ომის დროს ჰქონია, ერთხელ, როგორღაც მისმა ადიუტანტმა მოახსენა, რომ „**მტერი ჩვენ ცხვირ-წინ არისო**“ — ბაგრატიონი ამაზე არ გაწყრა, რომელსაც მეტად დიდი ცხვირი აქვდა, ჰკითხა ადიუტანტს: ვის ცხვირამდის? შენ ცხვირამდის თუ ჩემისო, თუ ჩემ ცხვირამდის, მაშინ ჩვენ საუზრესაც მოვასწრებთო.

1808 წ. იღებდა მონაწილეობას შვედელების ომის ფინ-ლანდიაზედ გალაშქრებაში. შვედელებთან ომში ამაღ გამოიჩინა დიდი მხნეობა, რის გამოც მისი სახელის გმირობა მთელ ევროპაში განისმა, შვედები ამაღ სასტიკად დაამარცხა, საქმე ისე მოაწყო, რომ 1809 წ. თვით შვედების კოროლის წინაშე დაამარცხა სასტიკად მათი სამხედრო რაზმი, აქ ამის ომიანობა შესანიშნავის გამარჯვებით გათავდა. ბაგრატიონს ტყვედ ჩაუვარდა 300 ჯარის-კაცი, 21 აფიცერი, აუარებელი ქონება, 2 ბაირალი, 30 ზარბაზანი და სხვა ბევრი რამ.

ამ გამარჯვების სამახსოვროდ მან მიიღო გენერალ-ინფანტე-
რობა და ვლადიმერის პირველი ხარისხის ორდენი და სხვა
საჩუქრები შეედღებთან ომში გამირობის გამოჩენის გამო.

1809 წ. ბაგრატიონმა მიიღო უმაღლესი ხარისხი და
მასთან მთავარ-სარდლობა, რომელიც თავის ლაშქრით მდი-
ნარე ღუნაის მხრით უნდა შეებმოდა ოსმალთ. აქაც ომიანო-
ბით დიდათ ისახელა თავი და ოსმალთ წაართვა ბევრი ადგი-
ლები, რაისა გამო მან მადლობა მიიღო თვით იმპერატორის
ალექსანდრესაგან. ამის მადლობამ უფრო გაამხნევა ბაგრა-
ტიონი.

1810 წ. იმისი სამხედრო გამბედაობა კვლად იქმნა და-
ფასებული თვით იმპერატორის ალექსანდრე პირველისაგან
და დასაჩუქრებულ იქმნა ანდრია პირველ-წოდებულის ორდე-
ნით. ამ წელს ბაგრატიონს მთელს რუსეთში ისე განეთქვა
სახელი, რომ მისი გამირობის ცნობის შესახებ ყველგან ლა-
პარაკობდენ, ამიტომაც მაშინ ამას უწოდეს რუსის ჯარის-
კაცთა „Богъ рати онъ“, ე. ი. იგი ღმერთი ჯარისა.

1812 წ. დაიწყო საფრანგეთის ნაპალეონის და რუსეთის
ომი. ამ ომით კვლავ განახლდა ბაგრატიონის გამირობილი მოღ-
ვაწეობის ხანა. ამ ომში ბაგრატიონს ებარა ექვსი დივიზია,
მტრისა კი თერთმეტი დივიზია ყოფილა ამ საოცარს ომში-
აც ბაგრატიონმა გამოიჩინა ისეთი მხნეობა და გამირობა, რა-
მაც საკმარისად შეარყია ნაპალეონის მხედრობა. ბევრს ალა-
გას დაამარცხა ამან იგინი. ამ ომში ბაგრატიონმა ისეთი
ოსტატობა გამოიჩინა, რამაც გააკვირვა დიდათ თვით კუტუ-
ზოვიც, რომელმაც კვლად აქო ბაგრატიონი. 1812 წ., 26
აგვისტოს იყო დიდი ბრძოლა მოსკოვის გუბერნიის, მო-
ჟაის მაზრაში. აქ მოხდა დიდი და ცხარე ბრძოლა, სადაც
ბაგრატიონმა იბრძოლა განსაცვიფრებლის მამაცობით, მცირე
ხნის შემდეგ იგინი ძლეულ იქმნენ და იმავ დროს ბაგრა-
ტიონიც დაჭრილ იქმნა მარჯვენა ფეხში. ამას სიარული
ალარ შეეძლო, ნაპალეონმა მალე მოსკოვიც აიღო.

947.922

551

— 36 —

მოსკოვის აღების წინეთ, ექიმების რჩევით ბაგრატიონი განამზადეს სხვაგან გადასაყვანად და მალეც გაამგზავრეს, გზაში ამან გამოსცა და დიდი ტანჯვა და მწუხარება, ავადმყოფობა გაუძლიერდა, ავადმყოფობას ველარ გაუძლო, გარდაიცვალა 12 სექტემბერს 1812 წ. სოფ. სიმას, სადაც დაასაფლავეს კიდეც. უკანასკნელი საჩუქარი 50 ათასი მანათი ბორდოს ომის სამახსოვროდ მან ველარ მიიღო. ასე დასრულდა ამ ძლიერი მეომარი გმირის სიცოცხლის დღენი რუსეთის სამხედრო ასპარესზედ. რუსის მწერალთა სიტყვით, პეტრე ივანესძე ყოფილა ისეთის კეთილის თვისების, რაისა გამო იგი ერთ ლუკმა პურსაც უყოფდა თავის ხელქვეითებსაო. მას შემდეგ აჯერ გავიდა ასი წელიწადი და ამ ხნის განმავლობაში ამ პირის სახელი არავის დავიწყებია, ნაცვლად დავიწყების პეტრეს დიდს პატივს სცემდა რუსეთის იმპერატორი ნიკოლოზ პირველი, აღექსანდრე მესამე და ბევრნიც სხვა ასეთ უმაღლეს პირნი. ამის გარდაცვალება მთელმა რუსეთის ერმა იგლოვა, მისი სახელის ანუსხვა იქმნა 1812 წ. რუსეთის ომის საუკეთესო გმირთა სახელების გვერდით, რომლის ხსენებას ეხლა ჩვენც მიუძღვენით ეს წიგნი.

მეტი არ იქნება შენიშვნად ითქვას შემდეგი: მსწავლულ სამხედრო პირების თქმით, პეტრე რომ ისე ადრე არ მოეკლათ, მაშინ იგი ძრიელ მალე ისეთ მხნეობას და სამხედრო ნიქს გამოიჩინდა, რითაც იგი ბევრად მალლა დადგებოდა თავით კუტუზოვსა და სუვოროვზედაცაო. ამის ნიშნები მას კარგად ემჩნეოდა და ყველა ბრძოლაში მათ სჯობნიდა კიდეც.

947.922

♣ 551

ფანის ორი მხარე